

SOBRE EL CAPGIRAMENT DE LA SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA. UN SUGGESTIU ESTUDI DE JOSHUA A. FISHMAN

Francesc VALLVERDÚ.

L'any 1991, el professor Joshua A. Fishman, un dels autors sens dubte més influents en el desenvolupament de la sociolingüística i un dels referens doctrinals més constants de la sociolingüística catalana, va publicar el voluminós estudi: *Reversing Language Shift*, un títol prou explícit que en català podríem traduir com «reversió o capgirament de la substitució lingüística»*. El professor Fishman, després de recordar-nos la seva llarga dedicació a la nostra disciplina —la seva primera monografia sociolingüística, *Yiddish in America*, és del 1965, i el seu primer llibre sociolingüístic, *Language Loyalty in the United States*, de 1966—, confessa que durant molts anys les seves investigacions dedicades a la substitució lingüística van desatendre els casos de mantinença i d'èxit en el redreçament del procés de substitució. Per això pot dir que el seu llibre «no sols representa la continuació d'una llarga i sentida dedicació, sinó també el pagament (o, si més no, el pagament parcial) d'un llarg i lamentat deute». I afegeix: «La nostra dedicació col·lectiva a la protecció de les llengües amenaçades arreu del món, en general ha fet possible aquest volum.»

El volum és dividit en tres parts. La primera part és la introducció teòrica. L'autor examina el propòsit del seu estudi i les nocions que maneja. Analitza on i per què es produeix una substitució lingüística i com pot ser capgirada. Finalment, descriu com és amenaçada una llengua i estableix una tipologia de llengües desavantatjades i de prioritats de millora. (I aquí Fishman proposa una «escala graduada de ruptura intergeneracional», GIDS, per mesurar les comunitats lingüístiques i conèixer exactament el grau de vitalitat sociocultural d'una llengua. Em referiré a la GIDS al final d'aquesta nota.)

La segona part inclou l'estudi d'alguns casos extrems de diversos continents: examina l'irlandès; els casos del basc i del frisó; quatre exemples nord-americans: *navajo*, espanyol, *yiddish* seglar i *yiddish* ultraortodox; el cas del maori; algunes perspectives de reversió de la substitució lingüística a Austràlia respecte a llengües dels aborígens i d'alguns immigrants; i finalment «tres casos amb (més o menys) èxit», l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya.

A la tercera part l'autor analitza aspectes relacionats amb el tema: qüestions de planificació lingüística, de transmissió de llengües «addicionals», de limitacions en l'eficàcia escolar respecte a la transmissió de la llengua materna. Finalment, recapitula sobre què significa la reversió de la substitució lingüística i com es pot produir.

Com es pot comprovar pel temari, el llibre de Fishman té una àmplia gamma d'interessos, que el fa altament atractiu per a tots els qui es dediquen als estudis de normalització lingüística o, més genèricament, en senten la preocupació. Com a prova de l'interès d'aquesta obra, TSC ha decidit donar-ne una petita mostra (el capítol 10 de la segona part, que descriu i compara les situacions d'Israel, Quebec i Catalunya), gràcies a la gentilesa del professor Fishman, que ha autoritzat la traducció catalana per a la nostra revista: «l'ill consi-der it —escriu amb humor— a contribution to Catalan 'normalization'.» Que quedi aquí constància de la nostra reconeixença més sincera per la seva cooperació.

* *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages.* Cleveland-Filadèlfia-Adelaide: Multilingual Matters, Ltd., 1991, XIV + 431 pp.

Per acabar, només ens queda de fer unes precisions imprescindibles. D'una banda, cal tenir en compte que l'obra va ser redactada l'any 1990, la qual cosa significa que algunes informacions són una mica desfasades (per exemple, respecte a les televisions privades). De tota manera, el lector podrà comprovar que aquests desfasaments són pocs i sobretot no gaire rellevants respecte al nucli de la contribució. D'altra banda, hem respectat l'ús dels termes *nacional* i *regional* en el sentit que els dona l'autor, seguint la tradició nord-americana, i hem traduït literalment els conceptes *vernacle* i *vernacularització*, perquè són elements prou coneguts del corpus teòric fishmanià perquè una adaptació al català ens hauria obligat a una perifراسi. Finalment, tal com hem promès, descriurem el concepte doctrinal de GIDS, perquè es puguin entendre perfectament les al·lusions que apareixen en el text traduït.

Fishman en el seu tractat *Reversing Language Shift* elabora un concepte molt enginyós, inspirant-se en l'escala de Richter que mesura els terratrèmols, gràcies al qual es pugui mesurar la «ruptura sociolingüística» (Graded Intergenerational Disruption Scale, GIDS). En cert sentit, la GIDS es pot imaginar com el revers sòcio-cultural comparable a les mesures sòcio-psicològiques de la vitalitat d'una llengua que diversos investigadors recentment han proposat. Resumim a continuació els vuit estadis de l'Escala Graduada de Ruptura Intergeneracional (en anglès GIDS) tal com els defineix Fishman, en el ben entès que, com en el cas dels terratrèmols, els números més alts representen la màxima ruptura:

Estadi 8 en la GIDS: La major part d'usuaris residuals de la llengua amenaçada és gent vella socialment aïllada i la llengua necessita ser recollida de les seves boques i memòries i ensenyada a adults demogràficament no concentrats.

Estadi 7 en la GIDS: La major part d'usuaris de la llengua amenaçada és població socialment integrada i etnolingüísticament activa, però es troben per sobre de l'edat de tenir fills.

Estadi 6 en la GIDS: Assoliment de l'oralitat informal intergeneracional, la seva concentració geogràfica i el seu reforçament institucional.

Estadi 5 en la GIDS: Aprenentatge de la llengua amenaçada a casa, a l'escola i a la comunitat, però sense que aquest aprenentatge tingui un reforçament extracomunitari.

Estadi 4 en la GIDS: La llengua amenaçada entra a l'educació bàsica (tipus *a* i *b*) que satisfà els requeriments de lleis d'educació obligatòries. (Les escoles de tipus *a* són les que estan àmpliament a càrrec de la mateixa comunitat de la llengua amenaçada: les escoles de tipus *b* proveeixen un component en llengua amenaçada mínimament adequat, però estan finançades enterament pel fons impositiu general.)

Estadi 3 en la GIDS: Ús de la llengua amenaçada en l'àmbit laboral baix (fora del veïnat o de la comunitat lingüística), cosa que comporta interacció entre parlants d'aquesta llengua i parlants de la llengua dominant.

Estadi 2 en la GIDS: La llengua amenaçada es troba en serveis governamentals inferiors i en els *mass media*, però no en les més altes esferes dels uns i dels altres.

Estadi 1 en la GIDS: Hi ha ús de la llengua amenaçada en el més alt nivell de l'educació, l'ocupació, l'esfera governamental i els mitjans de comunicació (però sense la seguretat addicional derivada de la independència política).